

PSİKIYATRİ PRATIĞİNDE DİKOTOMİK CİNSİYET KISKACINDAN KURTULMAK: NON-BİNARY BİR OLGUNUN PSİKIYATRİK İZLEMİ

Ali Gökhan Eşim¹

¹*Alsancak Nevvar Salih İşören Devlet Hastanesi, İzmir*

Giriş: 20. yüzyıl ortalarında cinsiyet kimliği, kişinin kendini “erkek” veya “dişi” kategorisine kalıcı bir içsel duyguyla ait hissetmesi olarak ilk defa tanımlanmıştır. Günümüzde, kişinin kendini ikili sistem dışında tanımlayabildiği kimliklerin de varlığı kabul görmektedir. Bu olgu sunumunda, cinsiyet disforisi nedeniyle başvuran non-binary bir bireyin değerlendirme ve izlem süreci ele alınacaktır.

Yöntemler / Olgu Sunumu: 26 yaşında, doğumda atanmış cinsiyeti erkek, ailenin tek çocuğu, üniversite mezunu, çalışmayan hasta; kaygı, endişe ve cinsiyet kimliğiyle ilgili hoşnutsuzluk yakınmasıyla başvurdu. Çocuklukta saç uzatma isteği ve bebeklerle oynama arzusu olmuş ancak o dönemde cinsiyet kimliği ve ilişkili kavramlara dair farkındalığı olmadığından bunu anlamlandırmakta zorlanmış. Anaokulunda cinsiyet rolü nedeniyle akran zorbalığı yaşamaya başlamış. Ergenlikte sekonder seks karakterleri gelişimiyle rahatsızlık hissetmiş, akran zorbalığı artmış ve anksiyete yakınmaları başlamış. 17 yaşından sonra kendini gey erkek, üniversite yıllarında “cinsiyetsiz” olarak tanımlamış. Penisinden rahatsızlık duymuyor ancak ikili cinsiyet sistemi içerisinde erkek cinsiyet rolünde tanımlanmaktan rahatsızlık duyuyormuş. Şu anda kendisini non binary olarak tanımlıyor. İleride meme protezi ve feminen görünüm sağlayacak estetik girişimler arzuluyor; hormon tedavisi konusunda kararsızmış. Romantik ve cinsel ilişki deneyimi var; ergenlikte gey erkeklere, şu anda ise non-binary bireylere ilgi duyuyormuş. Özgeçmişte gelişim basamakları olağan, introvert mizaç özellikleri mevcut. Ruhsal durum muayenesinde anksiyete dışında patoloji saptanmadı.

Sonuçlar: İzlemede psikoeğitim, destekleyici görüşmeler, sosyal desteği güçlendirici müdahaleler uygulandı, cinsiyet olumlayıcı tedavilerin olası etkileri ele alındı. Bu aşamada tıbbi müdahale istemediği hususunda fikir birliğine varıldı. Altı aylık izlem sonunda anksiyetenin azaldığı ve sosyal uyumun arttığı gözlemlendi. Olgu sunumu için hastadan onam alındı.

Tartışma ve Sonuç: Araştırmalar, non-binary bireylerin depresyon ve anksiyete gibi ruhsal sorunlar açısından genel popülasyona kıyasla daha yüksek risk altında olduğunu göstermektedir.

Sosyal destek yetersizliği, dışlanma ve ayrımcılık deneyimleri bu bireylerin ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle cinsiyet uyum sürecine ilişkin başvurularda, ikili cinsiyet sistemine dayalı geleneksel sağlık hizmetleri non-binary bireylerde dışlanmışlık hissine yol açabilmekte ve tedaviye erişimi zorlaştırmaktadır. Dünya Transgender Sağlık Profyonelleri Birliği (WPATH), Bakım Standartları'nda (SOC) ikili olmayan bireylerin desteklenmesi için ayrımcılık karşıtı ve eşitlikçi bir dil kullanılmasını önermektedir. Ancak günlük pratikte bu yaklaşımın aksine uygulamalar sık görülmektedir. Türkiye'de kapı değerlendirmesinin psikiyatri tarafından yapılması, tanılabilirliğin hastayı anlamının önüne geçmesine yol açabilmekte; ayrıca egemen olan dikotomik cinsiyet kültürü, non-binary bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde ek zorluklar yaratmaktadır. Klinik ortamların kapsayıcı, cinsiyet kimliğini onaylayıcı ve esnek olması önemlidir. Tanı ve izlem sürecinde yanlış cinsiyetlendirmeden kaçınmak ve bireyi ikili cinsiyet sistemine sıkıştıran yaklaşımlardan uzak durmak, kişinin kendini güvende hissetmesine katkı sağlar. Bu nedenle WPATH, sağlık profesyonellerinin ikili olmayan kimliklere ilişkin bilgi ve kültürel yetkinliklerini artıracak sürekli eğitimler almalarını ve gerektiğinde süpervizyon desteği kullanmalarını önermektedir. Olgunun klinik yönetiminde, tanılabilir etiketleme yerine hastanın beklentileri öncelenmiştir. Literatür doğrultusunda, bireyin cinsiyet ifadesine ilişkin talepleri ikili cinsiyet sistemi perspektifinden değerlendirilmeyip destekleyici görüşmeler yapılmıştır. Hasta cinsiyet olumlayıcı tıbbi müdahaleler istemediğinden herhangi bir tıbbi yönlendirme yapılmamış, ancak sosyal cinsiyet uyum sürecinde kendi arzuladığı cinsiyet ifadesini yaşaması desteklenmiştir. Anksiyete belirtilerinin cinsiyet uyumsuzluğundan bağımsız ele alınamayacağı vurgulanmış, non-binary bireylerde anksiyetenin toplum ortalamasına göre daha sık görüldüğüne ilişkin psikoeğitim verilmiştir. Uygulanan sosyal cinsiyet geçişini destekleyici ve sosyal destek sistemlerini güçlendirici müdahalelerin literatürle uyumlu şekilde anksiyetede belirgin azalmayı sağladığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Non-binary, cinsiyet kimliği, transgender, bakım kriterleri